

о. Іван ГАВАНЬО,  викладач

Скільки списів зламано навколо богословського терміну «православний». І не лише тепер, коли греко-католики намагаються пізнати свою християнську ідентичність. Усе І тисячоліття християнства пройшло під знаком дискусії, навіть боротьби навколо цього слова. У сучасних дискусіях намагаються в'яснити значення слова «православний» правильним перекладом з грецької – ортодоксальний. Перекладають, чи то як «правильно навчений», чи то як «правовірний», зрештою – саме як «православний». У кожному варіанті є доля істини, і, водночас, немає її повноти. Немає, бо простим перекладом справи не вирішиш. Слід сягнути джерельного, сутнісного значення слова.

Â

Корінь слова «докса» відсилає нас до літургійного поняття «доксологія», у буквальному перекладі – славослів'я. Саме це слово визначає значення християнського богослужіння. У довгому процесі інкультурації Євангелія в грецьку культуру було творчо використано термінологічні здобутки грецької філософії. Вийшло чудово: доксологія – явище, явлення Логоса. Логос – Розум, Гармонія – пронизує увесь космос. Під час же християнського богослужіння він являє себе як Особа Сина Божого, присутня на зібранні християн: «Де двоє чи троє зібрані в моє ім'я, там я серед них» (Мт. 18:20). Приклади доксології – «Христос посеред нас»; «Я з вами по всі дні аж до кінця віку» (Мт. 28:20).

Однак Христос здійснює Свою присутність посеред нас тільки через нас: «Чиніть це на мій спомин» (Лк. 22:19). Доксологія – молитовне зібрання християн, відтворення Тайної Вечері – Літургія, спільна справа віруючих. Доксологія – сопричастя, містичне, молитовне спілкування Бога і людей. Доксологія – Об'явлення Бога і відповідь у вірі людей. Доксологія – зустріч благодаті Святого і молитви Церкви. Хто перебуває в доксології, той ортодоксальний, православний.

Чому ж «орто, право»? З апостольських часів з'явилася спокуса оманливої «доксології»: поза Церквою і не так, як у Церкві. Схизма і ересь, розкол і лжевчення, відсутність сопричастя християн і спотворена віра не знають доксології. Прихильники схизми і ересі - не православні.

Історично поняття «православний» було утверджено на Семи Вселенських Соборах Церкви. Слово з'являється на III Вселенському Соборі 431 року, застосовуючись для означення тих християн, які вірять у Воплочення Сина Божого, здійснене через Пресвяту Діву Марію – Богородицю. На IV Вселенському Соборі 451 року православними названі ті, що сповідують єдність Божої та людської природи в одній Особі Христа, тобто сповідують Христа Боголюдиною. На VI Соборі проголошено поза православ'ям тих, що вбачають в Христі тільки одну – Божу – волю, нехтуючи, по суті, людською природою Христа. VII Вселенський Собор 787 року визнає православним почитання святих ікон. Через сто років на честь остаточної перемоги над іконоборцями першу неділю Великого Посту було проголошено як день Торжества Православ'я.

Попри все це слід зазначити, що в киево-галицькій церковній традиції термін «православний» є не просто вдалим перекладом грецького слова «ортодоксос». Він є самобутнім поняттям, виплеканим ще дохристиянською культурою Русі-України. Отже, він є вдалим інкультурованим терміном. Цю інкультурацію творчо здійснили слов'янські апостоли Кирило і Methodій, застосувавши язичницьке обрядове окреслення до старослов'янської літургійної традиції. Саме в такому глибоко інкультурованому значенні відродив цей термін св. Йосафат Кунцевич – греко-католицький святий!

На жаль, попри догматичне і літургійне значення, у поняття «православний» було привнесено конфесійно-полемічний елемент після Великого Розколу між християнським Сходом і Заходом, розпочатого 1054 року. З цього часу термін «православний» стали протиставляти ще одному важливому церковному поняттю - «католицький». По суті справи, «православний» стало означати «антикатолицький». В Україні поняття «православний» стало конфесійним, полемічно мотивованим лише в XVII ст., у добу антиунійної полеміки. Попри всю історичну контрверсійність Берестейської Унії 1596 року, творці Унії, єпископи Києво-Галицької Митрополії, з богословської точки зору, захищали первісне догматично-літургійне значення «православ'я», у полеміці і церковному розриві сопричастя з Римом вбачали якраз відхід від первинного «православ'я», не приймаючи конфесійного поділу Церкви. Через підписання Унії наша Церква сповідувала віру в те, що Римська Церква стоїть на засадах православ'я, а її предстоятель - Папа Римський - є вселенським «знаком» і гарантом православ'я. На жаль, історично склалося так, що Києво-Галицьку Митрополію «насильством переможців», за висловом Митрополита Андрея Шептицького, таки було втягнуто в полемічне міжконфесійне протистояння, символом чого стала поступова відмова від терміну «православний» в літургійному житті Церкви... Це був відхід від ідентичності. Відчуженню від ідентичної богословсько-літургійної традиції сприяв і той факт, що в умовах підпілля греко-католики змушені були, часто в униканні вживання слова «православний», чітко вирізняти себе в умовах православно-конфесійного домінування в Україні РПЦ.

Сучасна УГКЦ є спадкоємицею кирило-методіївської традиції та Унійної Києво-Галицької Митрополії. Тепер, коли пройшла доба «насильства переможців», нам, відроджуючи власну церковну ідентичність, треба знову високо підняти на забороло втрачене, але повернуте, очищене і відновлене - ми православні.

о. Іван ГАВАНЬО, викладач А ми – православні? //СЛОВО № 3 (55) 2013, с.13-14